

Реагування на факти домашнього насильства педагогічними працівниками освітніх установ

На Україні до недавнього часу проблема насильства щодо дітей була прихованою, її нібито не було. Зрозуміло, що діти можуть стати жертвами насильства вдома, в школі, на вулиці, але статистичні дані свідчать, що саме сімейне насильство є найбільш значущим негативним фактором, який впливає на зростання соціального сирітства, бездоглядності, безпритульності та злочинності неповнолітніх в теперішній час.

Насильство в родині – це правопорушення або злочин, яке чинить один з членів родини щодо інших членів родини або осіб, які можуть бути визнані як члени родини.

Спеціалісти виділяють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми:

1. **Фізичне насильство** – це навмисне завдання фізичних ушкоджень дитині, а також свідоме позбавлення свободи, помешкання, їжі, одягу та інших нормальних умов життя, які можуть призвести до смерті дитини, викликати порушення фізичного та психічного здоров'я.

2. **Сексуальне насильство** – це залучення дитини з її згоди (або без такої) у сексуальні дії з дорослими задля задоволення або вигоди останніх.

3. **Психологічне (емоційне) насильство** – це періодичний, тривалий або постійний психічний вплив на дитину, спрямований на навмисне приниження її честі й гідності, що стає причиною образ, страху, невпевненості в собі, гальмує розвиток особистості й призводить до формування патологічних рис характеру.

4. **Зневага до потреб дитини** – хронічна нездатність батьків або піклувальників забезпечити основні потреби дитини в їжі, одязі, житлі, медичному обслуговуванні, освіті, захисті та догляді через ряд об'єктивних причин (бідність, психічне захворювання, недосвідченість), а також без них. До нехтування дитиною належить спричинення або потурання заподіянням

шкоди, зокрема надмірні тілесні покарання, заохочення до наркотиків та алкоголю, яке призводить до втрати дитиною самоконтролю та формування в неї стійкої залежності.

Протягом останнього десятиліття намітилась тенденція до усвідомлення насильства в сім'ї, сформувалось розуміння того, що недостатньо тільки карати винних, реабілітувати жертву насильства і працювати з людиною, що скоїла насильство, щоб уникнути повторення ситуації, але основна увага суспільства повинна бути зосереджена на проведенні комплексної роботи щодо профілактики насильства.

7 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

До нашого закладу було надіслано для використання у роботі наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2018 р. №1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» та лист МОН України від 18.10.2018 р. №1/9-6351 «Щодо реалізації Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року №2229.

Навчальні заклади та установи системи освіти під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- 1) проводять з учасниками навчально-виховного процесу виховну роботу із запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) організовують соціально-психологічний супровід постраждалих;
- 3) визначають уповноважену особу з числа працівників закладу освіти для здійснення невідкладних заходів реагування у разі виявлення фактів або отримання заяв від постраждалої особи (чи інших осіб);
- 4) організовують роботу практичного психолога та/або соціального педагога з постраждалими дітьми;

5) взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 цього Закону.

Який алгоритм дії наставника групи, педагога у разі виявлення випадків домашнього насильства?

1. Педагогічний працівник має вчасно виявити симптоми неблагополуччя у поведінці дітей.
2. Повідомити про факт скоєння насильства уповноважену особу /керівника закладу.
3. Уповноважена особа встановлює довірливий контакт із постраждалим. Якщо дитина підтверджує факт жорстокого поводження з нею чи насильства стосовно неї, уповноважена особа повідомляє представників психологічної служби для забезпечення психологічного супроводу такої дитини.

Як має діяти педагог, якщо дитина розповіла йому про факт скоєння над нею насильства?

Такі дослідники питань попередження, виявлення і подолання випадків жорстокого ставлення до дітей, як Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська та М. Є. Ясеновська, у ситуації, якщо дитина повідомляє про насильство, рекомендують:

1. Поставитися до дитини серйозно.
2. Спробувати зберігати спокій.
3. Заспокоїти та підтримати дитину словами: «Добре, що ти мені сказала. Ти правильно зробила»; «Ти в цьому не винна»; «Не ти одна потрапила в таку ситуацію, це трапляється також і з іншими дітьми»; «Мені треба сказати декому (заступнику директора, соціальному педагогу) про те, що це трапилося. Вони захочуть задати тобі кілька запитань. Вони допоможуть зробити так, щоб ти почувала себе у безпеці». Доречно

пам'ятати, що дитині можна показати, що ви розумієте її почуття з цього приводу, але не варто залишати дитині вибору. Слід сказати дитині: «Бувають такі секрети, які не можна зберігати, якщо тобі зробили погано».

4. Терпляче відповідати на запитання дитини та розвіяти її тривоги.

5. Стежити за тим, аби не давати обіцянок, які не можна виконати. Наприклад: «З тим, хто тебе скривдив, нічого не зроби». Якщо дитина звернулася за допомогою у приміщенні класу, то необхідно показати, що її прохання взято до уваги, та організувати якнайшвидше розмову з дитиною на одинці. Наприклад: «Це дуже серйозно. Давай ми з тобою поговоримо про це на найближчій перерві (під час перерви на обід тощо)».

Наразі українське суспільство визнає існування проблеми жорстокого ставлення до дітей, а також – необхідність здійснення комплексу послідовних заходів щодо удосконалення системи попередження, виявлення та подолання цього явища. Водночас для багатьох дітей, які стають жертвами жорстокості власних батьків та піклувальників, родинний спокій є нездійсненою мрією. Саме працівники освіти переважно першими стикаються з наслідками жорстокого ставлення до дітей, отже, вони мають володіти як засобами виявлення фактів сімейного насильства, так і змогою передавати здобуті відомості до компетентних органів та служб.

Види домашнього насильства визначаються за наступними ознаками:

1) Ознаками психологічного насильства є:

- замкнутість, тривожність, страх або навпаки демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- неврівноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;
- різка зміна звичної для дитини поведінки на контрастну;
- уповільнене мовлення, нездатність до навчання, відсутність знань відповідно до віку (наприклад, невміння читати, писати, рахувати);
- синдром «маленького дорослого» (надмірна зрілість та відповідальність);

- уникання однолітків, бажання спілкуватися та гратися зі значно молодшими дітьми;
- занижене самооцінювання, наявність почуття провини;
- швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги;
- демонстрація страху перед появою батьків та/або необхідністю йти додому, небажання йти додому;
- схильність до «мандрів», бродяжництва;
- депресивні розлади;
- спроби самогубства;
- вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- наявність стресоподібних розладів психіки, психосоматичних хвороб;
- прояви насильства чи жорстокого поводження стосовно тварин чи інших живих істот;
- приналежність батьків інших законних представників до деструктивних релігійних сект;
- інші прояви поведінки чи емоційних реакцій, що не відповідають віковим нормам розвитку дитини.

2) Ознаками фізичного насильства можуть бути:

- розповідь дитини, що батьки, інші члени сім'ї застосовують до неї або іншої дитини фізичне насильство, погрожують вигнати з дому, перемістити до іншого місця проживання (віддати до інтернатного закладу, влаштувати до лікарні, помешкання інших родичів тощо), про наявність небезпеки з боку тварин, що утримуються у неї вдома;
- намагання дитини приховати травми та обставини їх отримання (відмова зняти одяг для медичного обстеження або переодягатися в присутності інших дітей; носити одяг, що не відповідає сезону);
- зміщення суглобів (вивихи), переломи кісток, гематоми, подряпини;
- синці на щоках, очах, губах, вухах, передпліччях, стегнах, кінчиках пальців тощо;
- рвані рани і переломи в області обличчя, травматична втрата зубів;

- травми ока (крововиливи, відшарування сітківки тощо);
- забиті місця на тілі, голові або сідницях, які мають виразні контури предмета (наприклад, пряжки ременя, лозини);
- скарги дитини на головний біль, біль у животі, зовнішні запалення органів сечовивідних і статевих систем;
- рани і синці у різних фазах загоєння на різних частинах тіла (наприклад, на спині та грудях одночасно);
- сліди від укусів;
- опіки та інші незвичні для віку дитини фізичні (видимі та невидимі) травми.

3) Ознаками економічного насильства, занедбання дитини можуть бути:

- постійне голодування через нестачу їжі;
- вага дитини в значній мірі не відповідає її віковій нормі (за визначенням медичного працівника);
- часті запізнення до школи, брудний одяг, одягання не за погоду;
- пропуски занять у школі;
- втомлений і хворобливий вигляд;
- загальна занедбаність;
- нестача необхідного медичного лікування (дитину не водять до лікаря),
- неліковані зуби;
- залишення дитини батьками під наглядом незнайомих осіб (в тому числі, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння);
- залишення дитини дошкільного віку без догляду впродовж тривалого часу як у помешканні, так і на вулиці, в тому числі зі сторонніми особами;
- відсутність іграшок, книжок, розваг тощо;
- антисанітарні умови проживання, відсутність постільної білизни (або постільна білизна рвана та брудна), засобів гігієни;
- нігті, волосся у дитини нестрижені та брудні;
- у дитини постійні інфекції, спричинені браком гігієни;

- залучення дитини до трудової діяльності (з порушенням чинного законодавства);
- дитина жебракує, втікає з дому;
- відставання дитини в розвитку фізичному, емоційному, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування) внаслідок педагогічної занедбаності тощо.

4) Ознаками сексуального насильства можуть бути:

- знання термінології та жаргону, зазвичай не властивих дітям відповідного віку;
- захворювання, що передаються статевим шляхом;
- синдром «брудного тіла»;
- уникнення контактів із ровесниками чи дорослими, зокрема й з родинного кола чи друзів сім'ї;
- дитяча або підліткова проституція;
- рання вагітність;
- вчинення сексуальних злочинів;
- сексуальні домагання до дітей, підлітків, дорослих;
- нерозбірлива або непритаманна віку дитини сексуальна поведінка;
- створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок;
- відмова від гігієнічного догляду за собою;
- нашарування великої кількості одягу на тілі або використання одягу, який максимально приховує тіло;
- страх або агресивна реакція щодо конкретних людей або людей певної статі, віку тощо;
- синці на внутрішній стороні стегон, на грудях і сідницях, сліди від укусів.
- інші незвичні для віку дитини фізичні ознаки (видимі та невидимі), а також психологічні і поведінкові прояви, які можуть свідчити про насильство щодо дитини.